

تفسیر روان و ساده قرآن کریم
قسمت سی و هفتم، سوره بقره

ذکر کتاب

درس گفتارهای
استاد سید هادی عظیمی

بهار ۱۴۰۳

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا وَ نَبِيِّنَا
أَبِي الْقَاسِمِ الْمُصْطَفَى مُحَمَّدٍ وَ عَلَى أَهْلِ بَيْتِهِ الطَّيِّبِينَ
الطَّاهِرِينَ الْمَعْصُومِينَ الْمُقَرَّبِينَ، سَيِّمًا بَقِيَّةَ اللَّهِ فِي
الْأَرْضِينَ وَ اللَّعْنُ الدَّائِمُ عَلَى أَعْدَائِهِمْ أَجْمَعِينَ.

وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ
وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا.

دعوت خدا از کافرین و منافقین، جهت همراه شدن با متقین

عرض کردیم محضر شما عزیزان، خداوند متعال از آیه ۲۱ به بعد سوره بقره، همه مردم را دعوت می‌کند به عبادت خودش، عبادتی که مصداق تامّش، اطاعت از خداست. عبادت کنید و اطاعت کنید تا در زمره متقین قرار بگیرید. خدا با این آیات، کافرین و منافقین را دعوت کرده، که اگر می‌خواهید نجات پیدا کنید، با متقین همراه بشوید. با همان کسانی که می‌گفتید ﴿أَنْوَمِنٌ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ﴾^۱ با کسانی که شما آنها را دیوانه و سفیه می‌پنداشتید. اینها اهل نجات‌اند و شما سفیه هستید که فکر می‌کنید، بی‌نهایت را می‌توانید در جای دیگر، جست‌وجو کنید. شما سفیه هستید که

۱. سوره بقره؛ آیه ۱۳

فکر می‌کنید، قدرت ابرقدرت‌ها به اندازه قدرت خدا یا بیشتر است که می‌تواند جلوی اراده خدا را بگیرد. شما سفیه هستید که فکر می‌کنید با وجود خدا، ابرقدرت‌ها می‌توانند به شما آسیب جدی بزنند. خب خدا دعوت می‌کند منافقین و کافرین را، که بیایید توحیدتان را درست کنید، نبوت‌تان را اصلاح کنید. یعنی نگاهتان به نبوت، نگاه درستی باشد. پیامبر را یک واسطه ببینید که آمده، راه رسیدن به بی‌نهایت را نشان‌تان بدهد. بعد فرمود، اگر اطاعت نکنید از پیامبر خدا و راه رسیدن به بی‌نهایت را نروید و در زمره متقین قرار نگیرید، گرفتار آتشی می‌شوید که از درون می‌سوزید. ﴿فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ﴾^۲ آتشی که هیزمش، خود شما هستید. حجاره، یعنی بُت. قرآن در آیات دیگری می‌فرماید: ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ﴾^۳ شما و آنچه از بت‌ها می‌پرستید، حالا چه بت‌های سنگی و چوبی چه ابرقدرت‌ها. اینها همه هیزم جهنم خواهند بود. همه باهم، این آتش حرمان را تجربه خواهید کرد.

۲. سوره بقره؛ آیه ۲۴

۳. سوره انبیاء؛ آیه ۹۸

روز قیامت، روز پی بردن انسان به حقیقت دین

خب عرض کردیم، در این آیه خدای متعال اشاره می‌کند، که شما نگاهتان را هم به معاد اصلاح بکنید. در اینجا خدای متعال می‌خواهد نشان دهد، که معاد، یعنی برپایی روز قیامت، باعث می‌شود که انسان وقتی پرده‌ها کنار می‌رود، ببیند که خدای متعال به وعده‌اش عمل کرده. وقتی می‌بینید که انسان‌های مومنی را که شما سفیه می‌پنداشتید، سر سفره بی‌نهایت خدا نشستند و شما از این سفره، محروم هستید. [لذا از شدت قُصه و ناراحتی] می‌سوزید. پس یک نکته مهم در این آیه هست، که باید به آن توجه بشود و آن این است، روز قیامت، روزی است که انسان به حقیقت دین پی می‌برد. می‌فهمد که دین آمده تا ما را به سمت بی‌نهایت ببرد. وقتی ما دین را کنار زدیم و به آن کافر شدیم، خودمان محروم شدیم. چون دین، راه رسیدن به بی‌نهایت را به ما نشان می‌داد. پس چه کسی ضرر کرده؟ خود ما ضرر کردیم.

معاد، جایگاه نمایش جلوه بی‌نهایت خدا برای انسان

کافران و منافقان می‌فهمند که خودشان ضرر کرده‌اند. این طرف کافران و منافقان دارند در آتش حرمان و حسرت نرسیدن به بی‌نهایت می‌سوزند و از طرفی می‌بینند، مسلمان‌ها، مومنین و متقین در بهشت

هستند. در آیه ۲۵ می‌فرماید: ﴿وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾. متقین یعنی همراهان با پیامبران، آنهایی که حمایت می‌کردند از حاکمان دینی جامعه، چه در زمان پیامبران، چه در زمان ائمه، چه در امروز. اینها همراه با حاکم دینی بودند، به میدان می‌آمدند، آلت دست دشمنان قرار نمی‌گرفتند. خدای متعال می‌فرماید، متقین فردای قیامت، در بهشتی هستند که این بهشت را خودشان با اعمال‌شان، برای خود مهیا کرده‌اند. حرکت‌شان در دنیا به سمت خدا، باعث شده که به این بهشت برسند. این مزد نیست، اشتباه نکنیم، فکر کنیم که معاد برای این است تا جزای عمل بد ظالمین و فاسقان داده بشود و به مومنین و متقین پاداش داده بشود، نه. برپایی معاد برای چیست؟ برای اینکه انسان آنجا بدون پرده، جلوه بی‌نهایت را می‌بیند و سفره بی‌نهایت را که خدا پهن کرده برای همه می‌بیند. خوب وقتی سفره بی‌نهایت را می‌بیند، کسی که مسیر رسیدن به بی‌نهایت را در دنیا طی کرده، خودش را سر آن سفره حاضر می‌بیند. کسی که مسیر رسیدن به بی‌نهایت را طی نکرده، آنجا نمی‌تواند سر آن سفره بنشیند. چون می‌بیند نمی‌تواند از سفره بی‌نهایت استفاده کند. لذا زجر می‌کشد و می‌سوزد.

برترین عمل صالح، دفاع از حاکمیت دینی

خب در آیه ۲۵، خدای متعال می‌خواهد، آن طرفِ قصه را به ما نشان بدهد. ﴿وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾. این واژه آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ، در هر جای قرآن تکرار می‌شود، مراد متقین هستند. ﴿وَالْعَصْرِ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾^۴. ایمان و عمل صالح یعنی چه؟ فقط این نیست که من بگویم، خدا را قبول دارم و به دستورات اخلاقی خدا گوش می‌دهم، اطاعت می‌کنم، دروغ نمی‌گویم، حرام نمی‌خورم، نه. اینها کافی نیست. بالاترین و بهترین مصداق عمل صالح، که باعث می‌شود باقی اعمال صالح از انسان پذیرفته بشود، همراهی با پیامبر است. قرآن می‌فرماید: ﴿كُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾^۵ همراه باشید با صادقین، با ائمه طاهرین، با امامتان، با رهبرتان در جامعه همراه باشید. برترین عمل صالح، دفاع از حاکمیت دینی است. بزرگترین و برترین معروف، که همه ما باید امر به معروف کنیم، چیست؟ این است که حاکمیت دینی جهانی ایجاد بشود و بزرگترین منکر، ضربه زدن و تضعیف این حاکمیت صالحان است. ﴿وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ بشارت بده آنهایی که ایمان آوردند. صرف

۴. سوره عصر؛ آیه ۱ تا ۳

۵. سوره توبه؛ آیه ۱۱۹

ایمان به خدا کافی نیست. ایمان به خدا را که ابلیس هم دارد. ایمان به حاکمیت صالحان، اراده خداست. می‌فرماید: ﴿إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً﴾^۶. ایمان به حاکمیت صالحان، مکمل ایمان به خالقیت خداست. اراده خدا چیست؟ حاکمیت انسان صالح و حاکمیت جهانی صالحان. اگر صرفاً بگویی من خدا را قبول دارم، خدا خالق ماست و این اراده خدا را نپذیری، نه ایمان داری نه عمل صالح انجام داده‌ای.

معیار داشتن ایمان و عمل صالح

اینکه بگویی، سیاست به من چه ربطی دارد، من نمازم را بخوانم، تقوای خودم را در خلوت و جلوت داشته باشم، راهپیمایی نروم، در انتخابات شرکت نکنم، به من چه ربطی دارد، اینها امور سیاسی است، امور سیاسی ربطی به دین ندارد؛ کسی که این طوری نگاه بکند، این نه ایمان دارد و نه عمل صالح انجام داده. گمان می‌کند که کار درست انجام داده. برترین مصداق ایمان این است، که ایمان داشته باشی که اراده خدا مبنی بر حاکمیت صالحان، محقق می‌شود. ﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ﴾^۷ زمین روزی در اختیار بندگان صالح قرار می‌گیرد. کَتَبْنَا، اراده حتمی خداست. اگر به این ایمان

۶. سوره بقره؛ آیه ۳۰

۷. سوره انبیاء؛ آیه ۱۰۵

داشتی ایمانت کامل است. اگر مصادیق زیر را داشته باشی، بدان تو هیچ ایمانی نداری؛ اگر به این مسأله ایمان نداشتی و همراهی نکردی و زمینه سازی نکردی، حمایت کوچک نکردی، سر صندوق نیامدی رأی بدهی، منافع شخصی خودت را ترجیح دادی بر منافع جمعی، تو ایمان نداری و لو اینکه صبح تا شب هم نماز بخوانی، مکه بروی. هر جا می‌خواهی بروی برو، اما تو ایمان نداری. قرآن مصداق ایمان و تقوا را این مسأله قرار داده که تو باید همراه باشی با رهبرت در جامعه، با حاکمیت دینی همراه باشی، پشتیبان باشی.

مقابلۀ با منافقین و کافرین، نشانه ایمان

منافقین کسانی هستند که می‌خواهند به حاکمیت دینی ضربه بزنند و یا از حاکم دینی سوءاستفاده کنند. متقین در مقابل اینها هستند، یعنی متقین کسانی هستند که با منافقین می‌جنگند و منافقین هم در صدد حذف متقین هستند. تو اگر هر چه نماز بخوانی، روزه بگیری، عمل صالح داشته باشی؛ ولی در مقابل منافقین نباشی و منافقین نسبت به تو احساس خطر نکنند، تو مومن نیستی. مومن کسی است، که در مقابل منافقین و کافرین باشد. خدا در این آیات ابتدایی سوره بقره، با این چینشی که قرار داده، به ما این را می‌گوید، که سه جریان هستند. یکی از آنها متقین هست. منافقین و کافرین، در مقابل متقین

هستند. منافقین، به مومنین طعنه باید بزنند و می‌زنند. این مومنین، متقی هستند. منافقین، در مقابل چه کسانی می‌ایستند؟ به چه کسانی طعنه می‌زنند؟ به چه کسانی می‌گویند سفیه؟ به آن کسانی که در کنار پیامبر و رهبر باشند ﴿أَتُومِنُ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ﴾^۸ کسانی که در خیابان راهپیمایی می‌کنند و سر صندوق می‌روند، منافقین به اینها می‌گویند، اینها سفیه و نادانند. اینها که می‌گویند، مرگ بر امریکا، نادانند. نمی‌فهمند امریکا می‌تواند با یک بمبِ اتم، اینها را نابود بکند. منافقین در مقابل چه کسانی می‌ایستند؟ در مقابل کسانی که نمازخوان‌اند و اخلاقشان خوب است؟ یا در مقابل آنهایی که در کنار رهبرند. اینجا معلوم می‌شود، که متقین چه کسانی هستند؟ آنهایی که در کنار رهبر و در میدان هستند، مومن مجاهد هستند، کف خیابان هستند، در راهپیمایی‌ها، در انتخابات، در جنگ، همه‌جا هستند. منافقین به اینها طعنه می‌زنند و اینها را خدا می‌فرماید: ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ اینها ایمان دارند و عمل صالح انجام می‌دهند و عمل صالح‌شان فقط این نیست که نماز می‌خوانند، اخلاق را رعایت می‌کنند. عمل صالح‌شان که برترین عمل صالح است این است که، در انتخابات‌ها شرکت می‌کنند، در راهپیمایی‌ها

۸. سوره بقره؛ آیه ۱۳

شرکت می‌کنند، هر جا که رهبر فرمان بدهد حاضرند. این عمل صالح است. فکر نکنید عمل صالح این است که ما برویم فقط به دوتا فقیر غذا بدهیم یا مثلا اخلاقمان خوب باشد یا نمازمان را سر وقت بخوانیم، هیئت‌مان را برویم، برای امام حسین سینه بزنیم، ولی پای علم انقلاب سینه بزنیم، برای حسین دیروزمان گریه کنیم، اما حسین زمان‌مان را تنها بگذاریم، برای مسلم دیروز گریه کنیم، اما مسلم امروز را تنها بگذاریم. کاری به مسائل سیاسی نداشته باشیم. معلوم است که اینها با همدیگر جور در نمی‌آید. لذا این الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ در هر جای قرآن که باشد، مصداق تامّ ایمان و عمل صالح این است. بقیه مصادیق که انسان را در زمره مجاهدین و متقین قرار ندهد، آنها ایمان و عمل صالح نیست، بلکه از جنس ایمان منافقین است. یا منافق است، یا بی تفاوت و بی خیال است، که اینها را قرآن نمی‌پسندد.

اوصاف جایگاه بهشتی انسان‌های مومن مجاهد متقی

خب حالا می‌فرماید: ﴿وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ این واژه ﴿آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ﴾ نقطه مقابل جایگاه منافقین و کافرین که در جهنم دارند می‌سوزند در آتش حرمان بهشتی است، که مومنین متقی و مجاهد، همراهان رهبر و حمایت‌کنندگان از

حاکمیت دینی به آن رسیده‌اند. ﴿جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾. بهشتی که از زیر پای آنها، نهرها جاری است. حالا اینها را بعداً در آیات دیگر قرآن توضیح می‌دهد. چه نهرهایی؟ نهر عسل، نهر شربت‌های گوناگون، نهر شراب. اما چه شرابی! شرابی که انسان را مست خدا می‌کند، نه مست لایعقل که عقل را زایل کند و نفس را حاکم کند. نه شرابی که عقل را زائل کند، عشق را به جای آن حاکم کند. ﴿كُلَّمَا رُزِقُوا مِنْهَا مِنْ ثَمَرَةٍ رِزْقًا قَالُوا هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ﴾ در این بهشت، هر وقت دل‌شان بخواهد، می‌توانند از هر میوه‌ای تناول کنند که حالا ما خواهیم گفت. این میوه‌ها چیست؟ این میوه‌ها، از درختانی چیده می‌شود که آن درخت را خود این انسان متقی غرس کرده و کاشته. در دنیا، درختِ صداقت را کاشته، میوه‌اش را در قیامت و در بهشت، خودش از این درخت می‌چیند. چون خدا، آنجا مقامِ صدق به او داده. در مقام صادقین است و لذت می‌برد. ثمره و میوه درختِ صدق، چه لذتی دارد، قابل توصیف نیست. وقتی این انسان مومن مجاهد متقی، از هر درختی میوه‌ای می‌چیند و می‌خورد می‌گوید، ﴿هَذَا الَّذِي رُزِقْنَا مِنْ قَبْلُ﴾ این میوه، نتیجه عمل خود ماست که در دنیا داشتیم. می‌فهمند که این میوه، میوه درختِ صداقتی است که داشته‌اند، در مقابل دروغگویی منافقان.

می فهمند که این میوه، میوه درختِ ایثاری است که کاشتند. این میوه، میوه درختِ حمایتی است که از حاکمیت دینی کردند. می گویند اینها نتیجه همان اعمال ماست. همان طور که آتش جهنم که منافقین و کافرین را می سوزاند نتیجه عمل خودشان است و چیزی غیر از عمل خودشان نیست. **﴿إِنَّمَا تُجْرُونَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾**^۹. اینجا هم هرآنچه که بهشتیان به دست می آورند و از آن لذت می برند، می فهمند که این نتیجه اعمال خودشان است **﴿وَأَتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا﴾** مکرر میوه های متشابه یعنی میوه هایی که همه در کیفیت و در لذت شبیه هم هستند. یعنی چه؟ یعنی از نظر کیفیت، همه شبیه هستند. حالا ظاهرش متفاوت است، ولی از نظر کیفیت شبیه هستند **﴿وَأَتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا﴾**. و خدا می فرماید که دائماً الی الابد، این میوه ها به دست شان می رسد. یعنی میوه درخت ایمان خودشان را، دائماً تا ابد می چینند. **﴿وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ﴾**، اینها همسران پاکی هم دارند که این همسران پاک چیست؟ حورالعین.

حورالعین و نعمت های بهشتی، تجسم اعمال خوب متقین

حورالعین چیست؟ حورالعین، تجسم اعمال زیبای آنهاست. اعمال زیبایشان گاهی در شکل میوه، تجسم

۹. سوره تحریم؛ آیه ۹

پیدا می‌کند. میوه را تناول می‌کنند و لذت می‌برند و می‌فهمند که این میوه، میوه صداقت خودشان است. این همسران، تجسمِ اعمال خوب خودشان است. هر عمل خوبشان می‌شود یک حورالعین. برای مرد و زن هست، این طوری نیست فقط برای مردها باشد. تجسم اعمال، زیبا برای همه هست. ﴿أَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ﴾ همسران پاک که هم ظاهرشان پاک است هم باطن‌شان. اعمال زیبا و پاک انسان در آنجا تجسم پیدا می‌کند، به صورت این همسران بهشتی ﴿وَهُمْ فِيهَا خَالِدُونَ وَ إِلَى الْآبَدِ﴾، در این بهشت، در زیر سایه رحمت خدا، سر سفره بی‌نهایت خدا خواهند بود و لذت بی‌نهایت می‌برند.

و السلام علیکم و رحمت الله و برکاته.